הלכה · משנה תורה · מפרשים · אור שמח · ספר שופטים

אור שמח על משנה תורה, הלכות ממרים

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור שמח על משנה תורה, הלכות ממרים

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-שמח-על-משנה-תורה-הלכות-ממרים/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה ב 4
פרק ב 4
הלכה א 4
הלכה ב 4
הלכה ג 6
הלכה ט 6
פרק ד 7
הלכה ג 7
פרק ה 9
הלכה ג 9
הלכה ט 10
הלכה יא 10
פרק ו 11
הלכה יא 11
הלכה יב 11
פרק ז 11
הלכה א 11
הלכה ב 12
הלכה ג 12
הלכה ז 13
הלכה י 16
הלכה יד 17

פרק א

הלכה ב

ועל המשפט אשר יאמרו כו' באחד מן המדות כו':

נ"ב כן הוא בגמרא למשפט זה הדין גז"ש עיי"ש:

פרק ב

הלכה א

ב"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כו' ועמד אחריהם ב"ד אחר כו' הר"ז סותר כו' שנאמר אל השופט אשר כו':

מה נעמו דברי רבינו, דכן מוכרח, דאל"כ איך קיי"ל דאפי' הוא אומר מפי השמועה והן אומרים כך נראה לנו דנעשה זקן ממרא, הא כיון שהוא שמע מפי רבים שב"ד הקודם פסקו כך, א"כ לדידיה אין יכולים ב"ד לחלוק אם אינם גדולים בחכמה ובמנין ואטו מי לא כשר להעיד שכך שמע הלא כל מסכת עדיות מלא מעדות יחידים שהכריעו מה שפסקו מקודם בעדותם, ועל כרחין מדסתמה הגמרא ולא נקטה שיהיה הב"ד החולק עם הזקן ממרא גדולים בחכמה ובמנין מב"ד הקודם שפסקי כן שמעיד בשמם, מוכח דבדבר הנדרש ממדות יש יכולת ביד הקטן לחלוק על גדול הקודמו, ולכך א"ש מה שדנו אם פסח דוחה שבת, הגם דבכל הזמנים שכיחא פסח בשבת, רק ששכחו השמועה וסברו דזה נלמד ממדות שנתנה התורה לידרש וכמו דדן הלל מתחלה ולהם היו תשובות הרבה וא"כ יכולים הן לחלוק על הקדמונים, עד שאמר להן הלל מפי השמועה משמעיה ואבטליון (ועיין ירושלמי שם), וכן אמר ריב"ז בסוטה כ"ט עתיד דור אחר לטהר שלישי שאין לו מקרא מן התורה כו' מדין קו"ח יש לו, וכוונתו אף דור קטן מדור של ריב"ז דכיון דהוא נלמד מהמדות תו יכולת בידן לחלוק. ונתגלה לנו מה דכייל לנו רבינו בכ"מ על דברים הנלמדים מי"ג מדות לקרותם בשם דברי סופרים מהטעם הנ"ל שב"ד אחר קטן יכול לחלוק על הקדמונים, ומהטעם ההוא נעשה זקן ממרא דאף דמהימנין ליה דשמע כך מפי רבים מ"מ יכולת ביד הב"ד של עכשיו לחלוק מטעם הנראה בעיניהם והוא מוכרח לפסוק כמותם וללמד לעשות כפי סברתם והבן:

הלכה ב

ב"ד שגזרו גזירה או תקנו תקנה כו' ופשט הדבר בכל ישראל וכו' אפילו בטל הטעם וכו' אין יכולין האחרונים לבטל עד שיהיו גדולים מהן (בחכמה ובמנין):

הראב"ד השיג מהא דריב"ז נמנה להתיר על פירות הסמוכים לירושלים לפדותן אף

עפ"י שהיה קטן מהב"ד הקודמים, ואחרי בקשת הסליחה אמינא דלק"מ, דכאן מלבד דבטל הטעם בטל גם הדין, הגע בעצמך אם היו הפירות נאכלין בקדושת כרם רבעי בירושלים אז היה עיטור שוקי ירושלים אבל כיון שפדאן הלא יכול לפדות על שוה פרוטה ולהוציאן מירושלים ולאכול הרחק מעיר ודוקא בבנינו שאם הכניסן לירושלים אז קלטן מחיצות ואינן נפדין כלל וא"כ תו הן נאכלין בירושלים, אבל בזמן שאין מקדש דירקבו, ורבינו פסק פ"ב ממעשר שני ונ"ר דמוציאין הפירות בטבלן ופודין מה שמפרישין ואם יתקנו דיכניסו הפירות הסמוכין לירושלים הלא ע"כ מוכרח לפדותן, וא"כ הפירות חולין ועל חולין מעולם לא היה התקנה, ומפני זה היה תנאי לכשיבנה בהמ"ק כו' ולא כשתבנה ציון, דעיקרו תלוי במקדש, וכמו דאמרינן בזבחים (דף ס) דאיתקוש מעשר לבכור ובזמן שאין מזבח מעשר אינו נאכל, ולומר דקשה לת"ק דאמר משרבו הפירות בטלו שיהא נפדה סמוך לחומה, ע"ז מנא ליה דהמבטל היה ריב"ז, וכן באמת לא מקשה רק ממה שבטלה אחר חורבן דכן אמר ברה"ש, וזה תימא כמש"פ. ור' יוסי בעצמו איהו סובר דמעשר איתקוש לבכור במכות י"ט עיי"ש דקאמר משום ר' ישמעאל ודוק. וכן מצאנו בדברים שנהגו איסור [בלא תקנת ב"ד] אם החמירו על עצמן אינו רשאי לנהוג היתר בפניהן, ואם היה מחמת טעות בהוראה רשאי ומצוה עיין פסחים פרק מקום שנהגו ובתוס' שם, כן הכא אם דנו מחמת המדות א"כ זה הטעה בשכל לפי דעת החולקים עליהם שמחמת שטעו דנין כן ולא נמנע השגגה מכל האדם יהיה מי שיהיה לכן ב"ד קטן יכול לבטל, אבל כשתקנו או גזרו שאין זה טעות אינו רשאי להתיר עד שיהיה גדול בחכמה ובמנין ודוק:

ובמה שפרשתי נראה לפרש התוספתא פ"ה דמע"ש, מעשה בר"א שהיה לו כרם במזרח לוד בצד כפר טבי ולא רצה לפדותו אמרו תלמידיו רבי משגזרו שיהא זה נפדה סמוך לחומה אתה צריך לפדותו עמד ר"א ובצרו ופדאו, דבגמרא דילן הגירסא דר"א רצה להפקירו, וכבר הרגשתי דכיון דקיי"ל מע"ש ממון גבוה דאינו יכול ליתן במתנה ה"ה דאינו יכול להפקירו עיין קדושין נ"ד, ותרצתי דר' אליעזר דשמותי הוא סבר כבית שמאי דיש לו פרט ויש לו עוללות כו' וא"כ דסבר כב"ש דאמרי כרם רבעי אין לו חומש כו' משום דלא מקשינן כרם רבעי למע"ש, ה"ה לדידיה לא איתקוש כרם רבעי דבעי באכילתו מזבח, א"כ מצי להיאכל בירושלים, רק דלדידהו גזור דלא נאכל בירושלים גזירה אטו מע"ש וצריך לפדותו סמוך לירושלים, וא"ש מה דנקיט גזרו שיהא זה נפדה סמוך לחומה ומיושב מה דלא נקטה רבינו ועיין צל"ח שנדחק בזה ודוק:

הלכה ג

אבל דברים שראו ב"ד לגזור כו':

נ"ב בפתיחה לפירוש המשנה ביאר טעמו, ומבואר שם בד"ה והחלק החמישי כדברי הכס"מ:

הלכה ט

ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה הרי זה מוסיף כו':

בהשגות אפילו קבעוהו לדורות ועשאוהו כשל תורה וסמכוהו למקרא כדאשכחן בכמה דוכתי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. השגתו עצומה דהא חזינא כמה פעמים דתנאי דתו"כ דרשי מקראי והגמרא שקיל וטרי ומסיק דמדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא [לדוגמא יבמות כ"ד גבי חלוצה] ויש מקומות אשר נשאר מחלוקת בין האמוראים אי מקרא יליף או אסמכתא בעלמא, נמצא התנאים בעלי הדרשות עברו אבל תוסיף כיון דלא פירשו דמדרבנן הוי וזה תמיה עצומה, אמנם נראה לי דרבינו לטעמיה אזיל דדבר הנלמד מי"ג מדות מדרכי הדרשות מיקרי אצלו דברי סופרים, אף כי הוי לכל דבר מן התורה וסוקלין ושורפין וכמו קדושי כסף לדידיה כמו שביאר רבינו בתשובה שם, ולכן ב"ד הקטן יכול לבטל בהראותו כי ב"ד הגדול טעו בדרכי ולימודי הדרשות מי"ג מדות כמו שבארתי לעיל, וכן בטריפות הקיל בספק, לבד מספק דרוסה לפי שאינו מפורש בתורה לפי שיטת רבינו, וכן אינו חייב על טומאת מקדש וקדשיו כרת וקרבן רק על טומאות שהנזיר מגלח לפי שהם מפורשים בתורה וכמו דדריש ר' נתן בפ"ק דתוספתא דשבועות מה אלו שהן מפורשין בתורה יעו"ש, ובכמה מקומות בירושלמי מצאנו לפי שאינן מחוור למלקות בפסחים פ"ב גבי נהנה מאיסורי הנאה, ובנזיר וכי מחוור הוא למלקות, וכן נמצא בירושלמי כל מילא דלא מחוור סמכין לה מן אתרין סגיאין, ולכן לכל דבר שאינו מפורש בתורה קורא לו רבינו דברי סופרים, וכבר האריכו לדבר בשיטתו הקדמונים והאחרונים, ולדעת קצת דבר שאינו מפורש בתורה לא מחינן בידייהו אם הן שוגגין ואין בזה רק איסור לבד בלא עונש כמו הני דאכלי כו' בערב יוה"כ עד חשיכה, [ולדעתי שם טעם אחר שמא כשימנעו מלאכול בתוספות יוכרחו אח"כ לאכול ביוה"כ דהוי כרת] ולכן אמרו בפ"ה דקדושין איזהו חללה שעיקרה מד"ת ואין צריכין לפרש מד"ס, [ויתכן דהכוונה דבחללה כזו מחזירין לחובה דהוי טעות בדבר שצדוקין מודין] ורק היכי שהחכמים אומרים שזה גוף מגופי התורה אז נחשב מדברי תורה כאשר ביאר בספר המצות, וכיון שכן נראה לנו דדוקא אם יאמרו ב"ד שזה הדבר למד מעיקרי לימודי התורה והוא גוף מגופי ד"ת אז עוברים בבל תוסיף, אבל אם דורשים זה מי"ג מדות כיון

שיכולת ביד הבא אחריהם אף אם הוא קטן לחלוק לומר שטעו אין זה מוסיף, רק מה שיאמרו שמפי השמועה למדו שזה גוף מגופי תורה וכמו אם יאמרו שבשר העוף נכלל באמרו גדי והוא גוף דבר תורה כמו בשר בחלב העז שאינו אמו אז הוי מוסיף על דברי תורה, אבל כל הנדרש מדרכי הדרשות כיון שאינו מוסכם, שאף שזה ב"ד דן עפ"ז כיון שב"ד אחר יכול לבטל בראיות ובהוכחות דוגמא מה שאמרו לענין שיעורין בפרק יוה"כ, תו לא עברי בבל תוסיף, כן נ"ל עומק כוונת רבינו ודוק:

פרק ד

הלכה ג

חוץ ממצות תפלין בלבד כו':

מה שפסק רבינו דזקן ממרא בעי בדבר שזדונו כרת כו' לבד תפלין הוא ענין מושכל, שאם תבקש בכל המצות עשה לא תמצא עשה סתומה כזו, והמחלוקת בה היא סכנה לבטלה חלילה לגמרי ולעקור אותה מישראל ונמצאו בכלל האפיקורסים, הואיל דלא נזכר מנין הבתים ואופן עשייתם, והמצוה עצמה נכתבה במלות סתומים, שלשון טוטפות הוא מלשון הסתכלות, וכן מקום הנחתן כל אלה לא באו בכתובים והמחלוקת בה רב הנזק לכן גם בדורות האחרונים נתרבו בה הספיקות בעוה"ר, סדרן, ופתוחות, וכן אם מניחין בחוה"מ ועוד. ונמצא מה שפסק רבינו כפי המושכל, ולכן לא נקטה גם משנתנו רק דין תפלין, וכתבה האומר אין תפלין כו' שאפילו סתומה כזו אם עוקרה פטור מדין ממרא רק חייב מדין אפיקורוס וכיו"ב, שהחולק על המפורסמות ומקובלות בדבר מפורסם אינו אלא טועה או עקשות מוחו וזדון לבו, וברור:

אבל אם נחלקו בשאר מצות כו' זה אומר טהור וזה אומר שני לטומאה ה"ז פטור מן המיתה:

צריך ביאור, דאם כוונת רבינו באדם הטמא טומאת מת דאינו נעשה שני, וכוונתו שני היינו ע"י חרב כחלל, הרי פסק רבינו בהלכות ביאת המקדש פ"ג דשני למגע שנכנס למקדש חייב כרת, ואם כוונתו על כלי דאין חיוב על הכנסתו רק מלקות וכמ"ש לעיל דדיני מכות יכול לבוא מזה כרת כו' ויקדש בו אשה יעו"ש, א"כ גם על ראשון פסק רבינו דיראה לי דאין חייב מלקות רק על בגדים שהן אב הטומאה [עיין שם בהלכות ביאת המקדש], ואם על אוכלין ובאוכל חולין דאינו נעשה שלישי בחולין רק בתרומה צ"ע דהא נפק"מ אם יגע בו אוכל שלישי של תרומה או קודש ויהיה טמא לזה שאמר שהאוכל שני בחולין ולא יהיה בו שוה פרוטה ואם יקדש בו אשה אינה מקודשת כו'

וכמש"כ לעיל, ואולי הדבר שבא קודם קדושי אשה צריך להיות במכוון והכא המגע של שלישי באותו שנחלקו אף להאומר דהוא טהור אינו במכוון רק במקרה והזדמנות מחמת שלפי דעתו אינו מטמא ואינו צריך להיות נזהר במגעו. אך זה דחוק דא"כ אפילו ראשון נמי והבן, ואולי ט"ס נפל וצ"ל שלישי ודוק:

ואין לומר דרבינו לטעמיה דסובר בהלכות אה"ט דשלישי בתרומה ורביעי בקודש הן מד"ס, וטעמו דהך קו"ח דר"י מטבול יום אינו מוכרח כמו דאמר ריב"ז עתיד דור אחר כו', וכן שיטתו בהך קו"ח דמפץ במת כו' דאינו רק מד"ס ואכמ"ל, וא"כ אף אם יגע באוכל תרומה מן התורה טהור והאשה מקודשת מה"ת, דז"א, דכיון דהשתא לא חזיא מדרבנן תו אין שוה פרוטה בה ואינה מקודשת לגמרי, ואולי דכוונתו על האדם דשני לטומאה בדרבנן כמו הני די"ח דבר, ואכתי נפק"מ אם יגע בתרומה ומוכרח כמש"ל, ודברי הכס"מ תמוהים ואין להאריך ודוק:

יש להסתפק בהא דאמרינן בכתובות (דף פו) במד"א במצות ל"ת, אבל במ"ע כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו [בזמן הבית] ופרש"י קודם שעבר על העשה ויש בידו לקיים, ודא מוכח מריש פרק המניח דעבד שכלו ימיו ורבו מסרהב בו לצאת דרשאי רבו להלקותו ולהפרישו מאיסורא ואם חבל בו פטור, הרי אף ע"ג דלאו ב"ד נינהו בכ"ז רשאי להלקותו, אולם באומר לו ליטול לולב ולעשות סוכה דהוא מצוה של קום עשה יש להסתפק אם צריך ע"ז ב"ד או לא. ונתבונן, דהא דמכין אותו עד שתצא נפשו הוא משום שמא יקיים את המצוה ויטול הלולב ויעשה סוכה, אבל אם ברי לן שע"י ההכאה זו לא יעשה המצוה אסור לנו לנגוע אפילו בשערו, מכש"כ בלא דעתו ליטול נפשו ודאי אסור דמה נרויח, המצוה לא תהיה נעשית, רק היכי דמספקא לן שמא דלמנוע מן היסורים יפרוש מן האיסור או יקיים את המצוה שפיר ניתן רשות לרדותו ולהכותו, משא"כ הנך דמצילין אותן בנפשן הקפידא שלא יעשה הדבר היינו שלא יהרג האדם הרודפו ולא תבעל האשה דמיפגמא, אף שידוע לן שעל ידי ההכאה לא יפרוש ובודאי יהרג מצוה להרגו ולהציל הנרדף מיד רודפו, ובנרצע רבו מסרהב בו לצאת ורבו מפרישו מאיסור רשאי להכותו אולי יפרוש מן האיסור, אבל בגוונא דברי שלא יפרוש ע"י הכאה או לבאו בלט ליטול נפשו ודאי אסור, ובזה אין נפק"מ בין ב"ד לבעליו ודלא כמו שראיתי להקצות בקונטרס משובב נתיבות סימן ג' יעו"ש, אבל גם בזה שמכין אותו בקום עשה, נראה דלא הוזכרו ב"ד, והא דהוזכר ב"ד גבי גיטין דאנן דמעשין אגיטא אף דאין סמוכין בבבל רק משום דשליחותייהו עבדינן, הא הדיוטות אין מעשין מן הדין, נראה לן דזה דוקא במילי דבעי שיהיה מדעתו

ומרצונו, ורק כיון דכופין אותו כדין כשיאמר רוצה אני תו הוי מדעתו ולא הוי מעושה, בזה דוקא ע"י מומחין או שלוחין דידהו הא ע"י הדיוטות אין זה רק עשוי ולא הוי רצון, ואף דקיי"ל כרב הונא דתליוהו וזבין זביניה זביני, כתבו רבנן בתוספות כיון דלאו בני עשוי נינהו תו הוי שלא כדין והוי תליוהו ויהיב דלא הוי מידי, וכן בקרבנות דכתיב בהו לרצונו וכופין אותו עד שיאמר רוצה אני בעי ב"ד, וכן גבי חליצה דאמרינן בפרק מצות חליצה דבעי שיכוונו הוא והיא לחליצה אם כפוהו הדיוטות הוי שלא כדין ואין חליצתו חליצה דהוי עשוי ולא רצון, אבל בכפייה לאכול מצה או לעשות סוכה או להפריש מתנות כהונה או לפרוע לבעל חוב, האם אם יפרע החוב שלא מדעת המלוה או שיותן המתנות בע"כ או יאכל מצה ע"י כפיה הלא קיי"ל כפאוהו לאכול מצה יצא ודאי אף דאין כאן ב"ד מצי הדיוטות לכפותו בלא שליחותייהו דמומחין וז"ב. ופוק חזי לשון רבינו בהלכות מעשה קרבנות פרק י"ד, וב"ד מצווין לעשותו מיד עד שיקריב קרבנותיו כו' אף עפ"י שנאמר לרצונו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני כו' והוא מדברי הגמרא רה"ש שם ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך, ובאמת למ"ד דמצות צריכות כוונה או בהנך מצות דפסקו לדידן דבעי כוונה אפשר דאין רשאין לכופו רק בב"ד מומחים או שלוחי דידהו, דע"י כפייתם יוחשב לרצון, וזה נראה הסבר נכון וגדר אמיתי בזה, אם כי הרב בקצות ובמשובב לא כן ידבר, הנלע"ד כתבתי ודוק:

פרק ה

הלכה ג

וכן המקלל אבי אביו ואבי אמו כו':

נ"ב תו"כ קדושים פ"ט:

תוספתא יבמות פרק י"ב, הכה זה וחזר והכה זה פטור, הכה שניהם בבת אחת חייב כו' ר' יהודה אומר המכה את אביו ואת אחר כאחת פטור, המקלל את אביו ואת אחר כאחת חייב. ביאור התוספתא נראה, דאם היה הגירסא בהיפוך במכה חייב ומקלל פטור, יתכן דהוא ר"י דמייתי תלמודין דאף בבת אחת פטור דנאמר ברכה למטה ונאמר ברכה למעלה מה למעלה שאין בה שותפות אף למטה שאין בה שותפות, פירוש כמו כאן דאינו מתחייב רק ע"י שותפות בזה פטור, וכאן כי קלל שניהם בב"א הוי מקלל אביו ואחר דאחד מהן אביו, וסבור דלא איתקוש הכאה לקללה דאיכא תנאי בהא בסנהדרין ולכך בהכה שניהם בבת אחת חייב. אולם העיקר כפי גירסא שלפנינו, דאם נהפוך הגירסא לא הו"ל למימר אביו ואחר רק שניהם, ואטו אם יקלל אביו ואחר פטור הלא אין זה

מקרי בשותפות כיון דעליה לחודא חייב, לכן הפירוש העיקרי דכאן אם הכה שניהם מחויב לשלם ממון עבור החבלה שהחובל במי שאינו אביו משלם ממון כששוה פרוטה, וקמ"ל דכאן הוי כחייבי מיתות ולא איתרו ביה דחייבי מיתות שוגגין פטורין מתשלומין ולא אמרינן דפטור מן הדין משום שאינו בשותפות דז"א, דהתם הפירוש דכיון שהחיוב הוא רק ע"י שותפות דכל חדא באנפי נפשה הוי התראת ספק השותפות אינו מביא חיוב חדש, ואם הוי ידענא מי אביו הוי חייב מיתה לכן החסרון רק מטעם ספק והוי כלא איתרו ביה דפוטרו מתשלומין, אבל במקלל אחרים הלא מתחייב מלקות, א"כ כאן שקילל שניהם הלא אחד מהן אביו והוי חייבי מיתות שוגגין ומכות דאינו פוטר ממלקות כדאמר ר' יוחנן פרק אותו וא"ב דף פ"א, ולכן חייב מלקות אם אתרו ביה כשקלל את שניהם, ולכן נקיט אביו ואחר דגם בידעינן ביה שהוא אביו והכה או קלל אותו ואחר, כן הדין בלא אתרו ביה. אולם על אביו לא לקי דכיון דאם אתרו ביה היה מת השתא דהוי בלא התראה לא לקי, וזה פירוש נכון:

והא דאמר בירושלמי ה"ב מודה רע"ק בשתוקי שהוא חייב על אמו ואינו חייב על אביו, לר' יהודה דאף קלל שניהם בב"א פטור משום דאית בה שותפות אף ע"פ דידעינן שקלל אביו פטור, א"כ הוי כמו גר שלידתו בקדושה שפטור על אביו ופטור על אמו, לכן אמר בירושלמי דדרש ר' יהודה אביו לא הספק, אמו לא הספק, פירוש שספק פטור גם על אמו אעפ"י שהיא ודאית ודוק:

הלכה ט

וכן גר שהורתו כו' אינו חייב על מכת אביו וקללתו כו':

נ"ב ירושלמי יבמות פרק י"א ה"ב ותו"כ קדושים:

הלכה יא

הגר אסור לקלל אביו כו':

מוכח כן מדאמר בתו"כ שם אינו חייב, מכלל דאיסורא איכא אלא נוהג בו מקצת כבוד. אבל העבד אין לו יחוס כו' כמו שאינו אביו לכ"ד. ונראה קצת ראיה מהך דתניא יבמות צ"ט יש מוכר לאביו להגבות לאמו כתובתה כו' הרי דמותר לבזותו, וזה עד נאמן לדין זה, וב"נ ודאי אינו מוזהר על כבוד אב ואם כדאמר בנזיר (דף סא) יעו"ש היטב, ועיין באשכול הלכות מילה בשם שו"ת הגאונים:

פרק ו

הלכה יא

הממזר חייב בכבוד אביו ומוראו כו':

דבריו מוכרחים דאמרינן דאם אמו נשואה לאביו חייבי כריתות וח"מ ב"ד דהוי ממזר גמור ולא עשה תשובה שעדיין אמו אצל אביו נעשה בן סו"מ אלמא דחייב בכבודם ומוראם וכדמתמה גמרא דע"א מאי אינה ראויה לאביו אילימא חייבי כריתות וח"מ ב"ד סוף סוף אבוה אבוה נינהו כו', דמורה אף אם לא עשו תשובה וזה מוכרח, ודין בן סו"מ מצד כבוד דאם רצו אביו ואמו למחול מוחלין, ולא מסתבר לאוקמי בגווני רחיקי:

הלכה יב

אפילו של דבריהם כו'.

נ"ב אעפ"י דל"ת דדבריהם נדחה מפני כבוד הבריות כמוש"כ רבינו סוף הלכות כלאים מכל מקום הואיל דבמשנה יליף מקרא דואת שבתותי תשמורו לשלא יחזיר אבידה דאינו רשאי לשמוע לאביו אע"ג דאבידה נדחית מפני כבוד הבריות כן הוה"ד למ"ע ול"ת דדבריהם ופשוט.

פרק ז

הלכה א

ולא ענש הכתוב אלא א"כ הזהיר:

בירושלמי פרק בן סו"מ הלכה ג' אזהרה לגניבה הראשונה מנין ת"ל לא תגנובו, אזהרה לגניבה שניה מנין ת"ל לא תגנוב, כן הגירסא האמיתית, והמכוון דבן סו"מ צריך שתי גניבות, ובגניבה הראשונה אינו חייב רק מלקות ובשניה חייב מיתה, והך גניבה דמלקות הוא מלא תגנובו דכתיב בפ' קדושים ולמד מענינו דהכתוב מדבר בחייבי מלקות וחייבי ממון דכתיב וכרמך לא תעולל, ולא תשבעו בשמי לשקר דאיכא בו מלקות, אבל לא תגנוב דעשרת הדברות אזהרה לגניבה שניה דעל זו חייב מיתה ולמד מענינו דבדיני נפשות משתעי כמו לא תרצח ל"ת וה"ה דילפינן מיניה לגונב נפשות שהיה חייב מיתה [בזמן הבית], ומ"מ סובר חזקיה לגונב נפש לוקה כמבואר בבבלי דף פ"ו ולא הוי לאו שבכללות משום דהא מפורש בכתוב ענין גניבה וכך היא גניבת נפש כמו גניבת ממון בבן סו"מ דעל שניהם בהתריית מיתה, וסברא כזו מבואר בתוס' מכות (דף יח) ד"ה וליליקי משום ובשר בשדה כו', והא דדריש בתו"כ ובבלי דף ס"ג אזהרה לבן סו"מ מלא תאכלו על הדם, תרווייהו צריכי, חדא אגניבה דילי' וחדא אאכילה וכמו דאמר בדף פ"ו

מר קחשיב לאו דגניבה ומר קא חשיב לאו דמכירה א"כ גבי בן סו"מ בעי שני אזהרות חד לגניבה וחד לאכילה וכן ביאר במאור בדף פ"ו לפי שיטתו ודוק:

ובתוספות (דף ס"ג) הקשו דנילף מבן סו"מ דילקה על לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד היכי דלא נוכל לבוא לידי התריית מיתה וכמו דלקי בבן סו"מ על לאו דל"ת על הדם דכתיב ויסרו אותו יעו"ש, ואינו מובן כלל דבבן סו"מ המלקות הוא מעצם העבירה דעל זה נתחייב מיתה ובסיבת שנלקה בב"ד ולא נוסר ושנה באולתו אז נודע כי הוא סרבן ומרה תהיה אחריתו לכן נהרג ע"ש סופו, אבל גבי לאווי אוחרי כמו באתרו ביה למלקות לחודי' דאטו המלקות המה סיבה להביא עליו החיוב מיתה בהו ודאי כיון דהלאו עיקרו לאזהרת מיתה אין לוקין עליו, וכן לאו דמחמר בשבת (דף קנד) דנפ"ל מלא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך דעיקרו לאזהרת מיתה אין לוקין עליו דאין המלקות דמחמר סיבה להביא עליו המיתה. ואולי דע"ד ממ"נ מקשו דל"ל למימר דלא לקי אלאו דל"ת על הדם באוכל מבהמה קודם שתצא נפשה משום דהוי לאו שבכללות ת"ל דניתן לאזהרת מיתה בבן סו"מ ואם תימר הרי בבן סו"מ גופי' לקי משום אזהרת לאו זה א"כ קשה נילף מינה בכ"מ ואם תימר דתמן הוי המלקות מעצם העון וזה גופי' החטא לכן לא נפטר במה שניתן לאזהרת מיתה כיון דבלא המלקות לא מצינן לחייבו אחר כך מיתה דהוי כמו שלא חטא א"כ תו הדרא קושי' לדוכתא דבכ"מ לא ילקה על לאו דל"ת על הדם משום דניתן לאזהרת מיתת ב"ד בבן סו"מ, וחיוב המלקות באוכל מבהמה קודם שתצא נפשה וכיו"ב לא נגע ולא פגע בחיוב מיתה של בן סו"מ, ובזה מיושב דבריהם מכל מה שעמדו עליהם ודוק:

הלכה ב

במלוגמא אחת:

נ"ב כן הוא בתוספתא יעו"ש:

הלכה ג

והשלים החמשים דינרים מבשר העוף חייב:

רבינו דייק לשון הגמרא להשלים ופירוש דהרוב בעי שיהא מבשר בהמה ובשר עוף משלים, ולכן אמר להשלים ולא להצטרף, ומזה דייקו בתוספות ריש פרק כיצד מעברין דהבנין צריך שיהא רוב והמערה משלים. והוא דיוק הגמרא בסוף פרק בהמה המקשה דף ע"ו ולימא מר משלים לבשר לחומרא ודוק:

הלכה ז

וזו היא עדות אחרונה אפילו היו השנים הראשונים הם האחרונים:

נראה דיצא לרבינו מתוספתא שכתוב בה ואפילו אחד מן הראשונים ואחד מן האחרונים מצטרפין לחייבו מיתה, וה"ה דאם שניהם הן הראשונים ופשוט [וכן כתב רבינו בהל' סוטה פרק א' הלכה י"ד ואפילו היה עד טומאה זה אחד מעדי הסתירה יעו"ש ועיין כס"מ ודוק], אמנם לדעתי יתכן פירוש התוספתא, דזה דין פשוט בכל חייבי מיתות דלחייבו מיתה בעי שיכריעו שנים לחובה כמו י"א אומרים זכאי וי"ג מחייבין [לבד מסית תוספתא] וקמ"ל דאינו נסקל עד שיהיו שם ג' הראשונים דתנן במשנה דאף אחד מן הראשונים היינו שלשה דיינים הראשונים ואחד מן הב"ד של אחרונים מצטרפין לחייבו מיתה היינו להכריע לחובה דבעי שנים, וה"ה דשני הראשונים מצטרפין להכריעו למיתה, וע"ז מורה לשון התוספתא:

ואין להקשות, כיון דשלשה הראשונים הם דיינים ואם לא נלקה בפניהם אינו נסקל, דנראה דזה שלקה בפניהם אין כאן עדים רק דידעינן מפי השלשה, א"כ הרי הן המה עדים שלקה בפניהן והם ג"כ דינים ונמצא דעד נעשה דיין, וליכא למימר דכיון דאין מעידין על דבר שחייב מיתה שבעדותן לחוד לא נתחייב מיתה שוב נעשה דיין, דזה לא יתכן רק בעד הרואה דבדיני נפשות אינו נעשה דיין, בזה בכה"ג דאינו יודע אם מתחייב מיתה דלא ידע מגניבה ואכילה שניה ודאי נעשה דיין, אבל משום עד המעיד דבדיני ממונות ג"כ אינו נעשה דיין בזה בודאי בכה"ג אינו נעשה דיין, הגע בעצמך בשלש כתות עדים לחזקה כל אחת מעידה על שנה אחת, הלא בעדות כת אחת אין יוצאת השדה מיד בעלים הראשונים אדרבא מחייבתו לשלם פרי, האם יצטרף העד להיות דיין אתמהה, הלא כל הני טעמי דפירשו קדמאי בעד המעיד דאינו נעשה דיין שייך ג"כ הכא דוק ותשכח. אך פוק חזי בגמרא דף פ"ו עדי גניבה ראשונה עדי גניבה שניה עדי גניבה עדי אכילה. ולא מצאנו עדים שלקה בפניהן ובטח דמהדיינים עצמן יודעים אנו זה ולכאורה צ"ע:

ולא דמי להא דכתב הריב"ש סימן תי"ג דעד שטר נעשה דיין בקיום ואף אם הוי דאורייתא ועד המתנה נעשה דיין בהתפסה, דהתם למה שנעשה דיין לא העיד מאומה, דמה שהעיד בשטר, זה העיד על גוף הדבר מכבר ואינו מעיד עתה, אבל כאן הלא עכשיו מעיד זה הבן כבר לקה בפנינו ואיך נעשה דיין, וצ"ל דטעמא משום דבשעה שנלקה בפניהן המה בתורת ב"ד דמלקין בשלשה והוי דיינים ואין תורת עדות עליהם, וכמו דגבי דיינים שראו טריפה שהרג שהורגין אף דמתורת עדות אין יכולין דהוי עדות שאין אתה

יכול להזימה, ובכ"מ אמרינן דכיון דתורת דיינים בעת ראיה עליהן דנין עפ"י ראייתן כמו ב"ד דלא תהא שמיעה גדולה מראיה בכ"מ, ועיין בתשב"ץ סימן א' בזה, והגע בעצמך בבאו עדים והעידו שפלוני גנב שור וחייבוהו ב"ד כפל ואתרי כן מתו העדים ובאים עדים אחרים ומעידים שפלוני טבח שור פלוני, האם נימא דמי יודע שגניבה היא זו [דדילמא לקוח הוא בידו] רק הב"ד א"כ אין עד נעשה דיין וזה בדותא, וצ"ל דהם דנין עפ"י ראייתם ובתורת דין עד נעשה דיין, הן דיש מקום לפקפק דכאן אין הדיינים עצמן הן הג' ראשונים יכולים לדון עכשיו רק בכ"ג, א"כ תו הוי רק כמו עדים ואין עד נעשה דיין, דכיון דבעצמן אין יכולין לדון. ומוכרח לומר דכיון דאיתחזק בב"ד כבר שנלקה ועל ידי שנלקה בפניהן נתחזק הדבר ככל מעשה ב"ד דאם יאכל עוד כזו פעם שניה מחויב מיתה ואין צורך להגדה שנית ע"ז ולא הוי בגדר אין עד נעשה דיין, ובכ"ז לפלא בעיני על אשר לא העירו בזה ודוק היטב:

ואחר שמקבלין עדותן בודקין אותו שמא הקיף השער כו':

נראה בדעת רבינו. דנתבונן דבריש אלו נערות שקיל וטרי בממון ומלקות איזה חמיר אם מלקות או ממון ואנן קיי"ל כר' יוחנן, דכל היכי דאיכא מלקות וממון מילקי לקי ממונא לא משלם, בכ"ז חזינן בחבלות דבאין בה שוה פרוטה לוקה וביש בה שוה פרוטה משלם ואינו לוקה, חזינא דהחליפה התורה חיוב מלקות תמורת ממון, וכן בע"ז היכי דאיכא תשלומין משלמין ואינן לוקין, א"כ נתבונן כיון דאם גנב ואכל בפעם הראשון מלקין אותו, הרי דחייב במלקות ולא בממון דאינו לוקה ומשלם, ואם גנב ואכל אחרי שהקיף זקן התחתון הרי אז משלם קרן וכפל ופטור ממלקות, נמצא דעל מלקות לא שייך הא דאמרו בגמרא דאישתני דינא דהוי כבן נח שבא על אשת ישראל ונתגייר דאילו עביד השתא הוי בחנק ומעיקרא בסייף אמרינן דקלה בחמורה מישך שייכא והוי כאילו נתחייב בקלה ולא מיקרי אישתני דינא וחייב, כן בבן סו"מ דאילו עביד השתא הוי דינו בכפל לא מקרי אשתני דינא וחייב מלקות כדין בן סו"מ, ועדיפא טפי מבן נח שבא על אשת ישראל ונתגייר, דשם הא אשתני דינו לכל הפחות, אבל כאן הוי כמו נערה המאורסה שסרחה ולבסוף בגרה דתידון בסקילה, דכיון דאילו עביד השתא בר כפל הוי וממונא משלם, ומצאנו בכ"מ שהחליפה התורה חיוב המלקיות על ממון, [ובפרט לפי השיטה בשלהי חולין דלאו דגניבה וגזילה בר מלקות רק דהוא ניתק לעשה ור' יהודה סבר דלוקה על גניבת ממון יעו"ש]. לכן הוי כמו שסרחה ולבסוף בגרה ולוקה ואינו משלם, אבל לגמור דינו על גניבה שניה אמרו בגמרא דאילו עביד השתא לאו בר קטלא כלל ולכולהו פטור, משום דלא מצאנו במקום שיתחייב מיתה וממון דיפטר ממיתה

עבור הממון ולאו בני חדא בקתא נינהו והוי כמו שאין לו עונש כלל, וכל טעמא דלאו שניתן לתשלומין לא לקי הוא משום דבכל הנך לאוי משלם ואינו לוקה וכמו דאמרו במכות ובתוספתא יעו"ש, לכן לא פסיקא לרבינו אם ברח קודם גמר דין מגניבה ראשונה והקיף זקן התחתון אם מיפטר ממלקות, ולכן לא זכר רבינו דבודקין קודם המלקות ודוק:

הן דכבר פרשתי דברי הירושלמי פרק המניח ה"ד דבעי בן סו"מ מהו שיהא חייב בתשלומי כפל בגניבה ראשונה או מאחר שהוא בהתריית מיתה פטור ומייתי מהגונב כיס בשבת וכמו דפריך הגמרא בפרק אלו נערות לר' אבין ומשני כן. והנה אמאי בעי הא בגניבה ראשונה לוקה ואין לוקה ומשלם ולמה בעי משום התריית מיתה, ודחוק לומר דבעי לר"מ דאדם לוקה ומשלם, ולכן פרשתי דהיכי דהחיוב מיתה בא אחר כך כמו בהך דר' אבין דזרק חץ וקרע שיראין בהליכתו דנתחייב ממון טרם שהונח ועדיין מיתה לא נתחייב הוי כחייבי מיתות שוגגין דפטורין לשלם דהך גברא קאי בחיוב מיתה כשינוח לכן פטור לשלם, [ודוקא כשהונח הא לא נח איגלי מילתא דלא נתחייב כלל דהוי בלא הנחה] אבל במלקות הוי כחייבי מלקות שוגגין דחייבין לר' יוחנן, וכאן בבן סו"מ דעל גניבה לחוד אינו חייב מלקות רק על אכילה מה שיאכל אחר כך ברשות אחרים, אם כן בהגניבה הוי רק ככל חייבי מלקיות שוגגין ותו חייב בתשלומין. ונמצא לפ"ז אם זרק חץ ביום הכפורים והתרו בו ונתחייב מלקות וקרע שיראין בהליכתו חייב בתשלומין, כיון דבעת חיוב הממון עדן לא נתחייב מלקות ולכן חייב בתשלומין כמו בחייבי מלקות שוגגין. ולפ"ז ממון חייב גם קודם, רק דמלקות הוי מיפטר אילו עביד השתא ותו לאו בר מלקות כלל ואישתני דינא ותו יהא פטור כי הקיף זקן התחתון טרם שהולקה, דלא שייך לומר דאילו עביד השתא בר כפל הוי דכן בראשונה כי לוקה ג"כ לא מיפטר מתשלומי כפל ועל המלקות לחוד השתא פטור לגמרי. חדא דדא גופיה לא פסיקא לרבינו, ואולי הירושלמי בעי אליבא דמאן דסבר לוקה ומשלם, וכן משמע בפ"ג מהלכות גניבה דכייל בחדא מחתא יעו"ש היטב, ועוד דאכתי הוחלף החיוב, דמעיקרא על האכילה היה חייב מלקות ולא היה צריך לשלם וכעת יש חיוב תשלומין על האכילה, והוא אם בשעת גניבה היה שוה זוזא ועכשיו סלע בעת האכילה הלא הוי כמו תברא ושתיה דמשלם כדהשתא וכשעת אכילה והוחלף החיוב ממלקות לממון, ונמצא דעל הגניבה בצירוף האכילה נתחייב מלקות, ואילו עביד השתא בר ממון הוי, והוי כמו סרחה ולסוף בגרה דחייב כדמעיקרא ולוקה, כן נראה לנו בכוונת רבינו ז"ל ודוק:

ולפ"ז מיושב ג"כ הא דבעי בירושלמי רק לענין כפל ולא לענין קרן, דאף אם נימא דלא כר' אבין וחייב בתשלומין ג"כ כיון שבגניבה ראשונה עדן לא נתחייב מיתה, בכ"ז

מתשלומי קרן מיפטר. דנתבונן דבמה שגנב אילו הוי איתא בעינא הוי אומר הרי שלך לפניך וכי אכלו תו ליתא דליהדורי ונגמר חיוב תשלומין בעת האכילה ולכן מיפטר אבל כפל מתחייב אף כי מהדר ליה אחר שבאו עדים, אולם זה נסתר מהא דאמר רב חסדא בפרק אלו נערות ומתניא בתוספתא דמכות דגונב חלבו של חבירו ואכלו חייב שכבר נתחייב בגניבה, ועד כאן לא אמרו סברא זו רק במנסך דאילו בא אחר ונסכו הוי מצי אמר הרי שלך לפניך, לכן הוי כאילו עביד אינש אחרינא פעולת הנסוך כמו שפירשו בתוספות תמן, אבל באכלו דאילו בא אחר ואכלו הוי חייב הגנב לשלם דליכא בעינא ודאי חייב במה שנתחייב כבר יעו"ש בפרק הניזקין דף נ"ב, ואולי לא סבר הירושלמי כן ואכמ"ל:

עד שיהיו שם ג' הראשונים כו':

ירושלמי פרק בן סו"מ ה"ה, אמר ר' יוחנן מת אחד מן הראשונים אינו נסקל ולא מתניתין הוא כו' שלא תאמר יעשה דין שני ראשון לפום כן צריך מתניתא. והנה לכאורה טעמא דר' יוחנן משום דמותרה לדבר חמור אינו מותרה לדבר הקל ובן סו"מ צריך התראה גמורה בפעם הראשונה בשעה שאוכל כמש"כ רבינו ודלא כרש"י בדף ע"א במשנתנו על הך דמתרין בו שפירש דהוא מה שאביו ואמו מוכיחין אותו וכל מעשיו עושה בסתר ואין צריך התראה ועיין בתוי"ט שהעיר בזה, אבל מירושלמי לעיל ריש פ' היו בודקין מוכח דמותרה לחמור הוי מותרה לקל [וכן מוכח שפסק רבינו פ"ד מהלכות חובל עיי"ש ה"ח]. לכן נראה לענ"ד דכאן בבן סו"מ דאב מצי למחול אף אם עמד בדין כמפורש לקמן הלכה ו' וכן פסק רבינו, א"כ ודאי מותרה לחמור לא הוי מותרה לקל דאמרינן דחשב כי על מיתה ודאי ימחול לו אביו ויקיים מקרא שכתוב יסר בנך [זה בפעם ראשונה] ואל המיתו לא תשא נפשך [ויתכן כי אכזריות כזה לא נמצא בישראל באב לבן לכן לא היה כו' ויפורש בזה דברי הגמרא דף ע"א ואב"א ר"ש היא כו' וכי מפני כו' אביו ואמו מוציאין אותו כו' אלא לא היה כו' יעו"ש], אבל אילו ידע שיתחייב מלקיות ודאי לא עשה שעל זה לא ימחול לו אביו ויקוים בו מקרא שכתוב חושך שבטו שונא בנו ולכן לא נעשה דין שני ראשון. ומבואר דההתראה גמורה בעינן ודוק:

הלכה י

היה אביו רוצה כו' היה אחד מהן גידם כו' אינו נעשה בן סו"מ כו':

נראה מדברי רבינו דאינו נעשה כלל בן סו"מ ואף למלקות אינו לוקה אע"ג דותפשו בו אביו ואמו במיתה כתיב בכ"ז כיון דאזהרה דבן סו"מ גם למלקות הוי רק מקרא דלא תאכלו על הדם דגם מלקות אין עונשין אלא א"כ מזהירין כמו שביאר רמב"ן בספר

המצות בלאוין סימן קצ"ה. ואזהרה דלא תאכלו על הדם פירש רבינו אכילה המביאה לידי שפיכות דמים, וכיון דאחד מהן גידם תו איננה אכילה המביאה לידי שפיכת דמים ותו ליכא אזהרה ואינו לוקה ופשוט:

ולפ"ז נראה לנו דגם לאחר החורבן בזמן התנאים דהיו סמוכין ולמלקות מלקין בכל זמן וכן כתב רמב"ן בפ' מסעי, מכל מקום מלקות דבן סו"מ ליכא כיון דאינה אכילה המביאה לידי שפיכות דמים דהא ליכא מקדש ואין מחייבין מיתה כמבואר בפרק י"ד מהלכות סנהדרין, ובספר המצות הביא ממכילתא מעם מזבחי תקחנו למות בזמן שיש מזבח יש מיתה ופשוט, ויתכן דהא דאמרו במכילתא דילן מעם מזבחי תקחנו למות ולא לדון ולא ללקות ולא לגלות פירושו דהנך מילי אף דליכא מזבח ג"כ דנין בזמן שיש סמוכים. וכן נראה דמלקות דמוציא ש"ר ליכא בזמן התנאים אחר החורבן דלא עדיף ממוציא ש"ר על הקטנה דפטור משום דלא היה בהוצאת ש"ר שלו להורגה, ומה שיש לדבר בזה מסוגיא דערכין דילמא משום דגרים לה קטלא אכ"מ, ויעוין בתוספות כתובות (דף מ) סד"ה הא לא"ה, ובסנהדרין ח' סד"ה והביא האב עדים ובירושלמי פרק נערה ויאות קטנה כו' אילו לא התרו בה וקטנה שהתרו בה כלא התרו כו' ואכמ"ל ודוק:

הלכה יד

שאעפ"י שאביו גרם לו סקילה ה"ה יורש כל נכסיו:

נ"ב מבואר כן בשמואל ב' קאפיטל י"ד בפסוק והנה קמה כל המשפחה כו' ונשמידה גם היורש ויעוין רד"ק שכוונתם אינו לנקום דם הנרצח רק לירש אותם, הרי דגואל הדם ההורג בן אחיו יורשו אם אין לו בנים. וכן מוכח שם שהרוצח ירש את אחיו, לכן באחאב לר' יהודה דבן אחיו היה אעפ"י שהיה יודע שבשקר הרגו בכ"ז ירש אותו מהדין ופשוט: